

MÜNİS

ye daha yakın olduğu görülmektedir. Divanından yapılan seçmeler Özbekistan'da birçok defa basılmıştır (*Tanlangan Eserler*, Taşkent 1957; *Saylanma*, Taşkent 1980). Şiirlerinden bazı örnekler *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*'nde yer almaktadır (XV, 162-164). Şeyh Süleyman Buhârî, *Lugat-ı Çağatay*'ında (İstanbul 1298) Münis'in birçok beytini şâhid olarak kullanmıştır. Münis'in ölümüyle eksik kalan *Ravzatü's-safâ* tercümesi yeğeni Âgehî tarafından tamamlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Özbek Edebiyatı II, Ankara 2000, XV, 161-164; Abdülkadir, "XIX-uncu Asır Türkistan Şair ve Tarihçilerinden Şir Mehmet Munis", *AYB*, II/13 (1933), s. 17-20; Yu. Bregel, "Mu'nis", *EP* (Fr.), VII, 575; a.m.f., "Âgahî", a.e.: *Suppl.* (Fr.), I, 46; "Âgehî, Muhammed Rızâ", *DİA*, I, 449; Mehmet Saray, "Hive Hanlığı", a.e., XVIII, 170.

İSMAİL YİĞİT

MÜNİS el-MUZAFFER

(مونس المظفر)

Ebü'l-Hasen Münis el-Muzaffer
(ö. 321/933)

Türk asıllı Abbâsi kumandanı.

Muhtemelen 231 (845-46) yılında doğdu. Abbâsi Halifesi Mu'tazid-Billâh'ın memlüklerindedir. 267'de (880-81) Zenc isyanının bastırılmasında görev aldı. 287'de (900) sâhibü's-şurtatî'l-asker (ordugâhın asayişinden sorumlu kumandan) tayin edildi. Müktefi-Billâh döneminde görevinden alınarak Mekke'ye sürgüne gönderildi. Muktedir-Billâh hilâfete gelince Münis'i Bağdat'a çağırıp kendisine geniş yetkiler verdi. Münis, bazı kumandanlarla kâdi ve kâtiplerin Muktedir'i tahttan indirip İbnü'l-Mu'tezz'i halife ilan ettikleri isyanın ertesi günü çoğu saray gulâmlarından oluşan taraftarlarının başında harekete geçerek isyancılara karşı üstünlük sağladı. Yalnız bir gün oturabildiği tahtını bırakıp kaçmak zorunda kalan İbnü'l-Mu'tez saklandığı yerde yakalanarak öldürüldü. Bu olay, Münis'in Halife Muktedir ve annesi Şağab nezdindeki itibarını daha da arttırdı. 296-297 (909-910) yıllarında Bizans üzerine yaz seferlerine gönderildi. İkinci seferinden dönüşünde Fars'taki isyanı bastırma görevlendirildi. Bu yıllardan itibaren vezir tayinlerine müdahale etmeye başladı. 301-302'de (914-915) Mısır'a saldıran Fâtîmî ordularını geri püskürttü. 303 (916) yılında el-Cezîre'de ayaklanan Hüseyin b. Hamdân b. Hamdûn'u, ertesi yıl Azer-

baycan'da isyan eden Yûsuf b. Ebü's-Sâc'ı itaat altına aldı. 306'da (918) Fâtîmî saldırısına karşı Mısır'ı savunmak üzere bu ülkeye gitti. Daha sonra Yûsuf b. Ebü's-Sâc'ı Erdebîl'de esir alıp Bağdat'a götürdü (307/919-20). Ardından yine Mısır'a saldıran Fâtîmî ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu başarısından dolayı kendisine halife tarafından "Muzaffer" lakabı verildi (Ebû Bekir es-Sûlî, s. 224).

Vezir İbnü'l-Furât el-Âkûlî'nin üçüncü vezirliği sırasında sürgüne gönderilip öldürülmesinde (312/924) önemli rol oynayan Münis el-Muzaffer bu tarihten itibaren sarayın kontrolünü tamamen ele geçirdi. Bazı tarihçilerin ifadesine göre halife gibi davranmaya başladı. Emrindeki 9000 kişilik birliğiyle Bağdat'ta en güçlü kumandan olan Münis 315'te (927) Karmatîler'e karşı Bağdat'ı başarıyla savundu. Halife 316 (928) yılında onun teklifiyle İbn Mukle'yi vezir tayin etti. İbn Mukle ile Münis liderliğinde hareket eden Türk kumandanları arasındaki dayanışma ve kumandanların yönetimi bütünüyle ele geçirmeleri halifenin Münis'in aleyhine dönmesine yol açtı. Bu sırada vezirin görevden alınması halife ile Münis arasındaki anlaşmazlığın artmasına sebep oldu. Mesele, Münis'in de onayladığı bir şahsın vezirliğe getirilmesiyle geçici olarak çözüldü. Ancak Münis'in Bizans seferine çıkacağı sırada halife tarafından tertiplenen bir suikastla öldürüleceği söylentisinin yayılması ortamı bir anda gerginleştirdi. Haberin asılsız olduğunun anlaşılmasından sonra sefere çıkan Münis, Rakka'da iken emirü'l-ümerâlik görevinden alınıp yerine halifenin dayısının oğlu Dinever ve Hulvân hâkimi Hârûn b. Garîb'in getirileceğini öğrenince hemen Bağdat'a döndü ve görevine devam etti (317/929). Aynı yıl Muktedir-Billâh tahtından indirilip yerine Kâhîr-Billâh getirildi. Fakat Münis iki gün sonra Muktedir'i tekrar tahta çıkardı. Bu dönemde vezir tayini yüzünden halifeyle yine arası açılan Münis 320'de (932) ordusunun başında Musul'a gitti, Hamdânî emirlerini yenerek şehri ele geçirdi. Dokuz ay burada kaldıktan sonra yeni katılımlarla güçlenen ordusunun başında Bağdat üzerine yürüdü. Bağdat dışında Şemmâsiye'de yapılan savaşta Halife Muktedir öldürüldü (27 Şevval 320 / 31 Ekim 932). Münis onun yerine oğlu Ebü'l-Abbas Ahmed'i halife yapmak istiyordu. Ancak birlikte hareket ettiği Ebü Ya'kûb İshak b. İsmâil en-Nevbah'tın muhalefeti üzerine Kâhîr-Billâh'ı tekrar halifelik tahtına oturttu. Bir süre sonra Kâhîr'in kendisi ve arkadaşları aleyhine

bir komplo hazırlığı içinde olduğunu öğrenince onu tahttan indirip yerine Müktefi-Billâh'ın oğlu Ebü Ahmed'i halife yapmak için harekete geçti. Bu amaçla arkadaşlarıyla gizli bir toplantı yaptı. Fakat daha erken davranan Kâhîr-Billâh'ın adamları tarafından düzenlenen bir suikast sonucu öldürüldü (Şâban 321 / Ağustos 933).

Önceleri emirü'l-cüyûş, daha sonra emirü'l-ümerâ lakabını kullanan Münis, Abbâsi yönetimine fiilen hâkim olan kumandanların en meşhurlarından olup kazandığı nüfuz bakımından öncekileri geride bırakmıştır. Emirü'l-ümerâlik görevinin kurumsallaşmasıyla bu makama gelen kumandanlar onu taklit ederek halifeleri emir altına almışlardır. Münis el-Muzaffer çağdaşı Münis el-Hâzin ile (Münis el-Fahl) karıştırılmamalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *el-Vülât ve'l-kuğât* (Guest), s. 273-274, 277-278; Taberî, *Tarih* (Ebü'l-Fazl), IX, 140-143, 149; Ebü Bekir es-Sûlî, *Kısmün min aĥbârî'l-Muktedir-Billâh el-Abbâsi* (nşr. Halef Reşid Nu'mân), Bağdad 1999, bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 310-311, 313; Arîb b. Sa'd, *Şılatü Tarihî't-Taberî* (Taberî, *Tarih* [Ebü'l-Fazl], XI, içinde), s. 32-36, 66-68, 72-78, 104-109, 136-138; ayrıca bk. İndeks; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, I, bk. İndeks; Hilâl b. Muhasin es-Sâbî, *el-Vüzerâ* (nşr. Hasan ez-Zeyn), Beyrut 1990, bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 76; V, 19; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 56-57; D. Sourdel, *Le vizirat 'abbâside de 749 à 936*, Damas 1959-60, bk. İndeks; Tevfik Sultân el-Yûzbekî, *el-Vezâre: Neş'etühâ ve tetavvürühâ fi'd-Devletü'l-Abbâsiyye*, Bağdad 1390/1970, s. 167, 172, 178-189, 211-213; H. Kennedy, *The Prophet and the Age of the Caliphates*, London 1986, s. 189-190, 193-195, 313-314; H. Bowen, "Mu'nis al-Muzaffar", *EP* (İng.), VII, 575.

İSMAİL YİĞİT

MURÂBAHA

(المرا بحة)

Alış fiyatı veya maliyet üzerine belli bir kâr ilâvesiyle yapılan bir tür güvене dayalı satış sözleşmesi anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "artma, kâr, ticarî kazanç" anlamındaki ribh kökünden türeyen ve "kazandırma, kâr hakkı tanıma" mânasına gelen murâbaha terim olarak bir malın alış fiyatı veya maliyeti üzerine belirli bir kâr konarak satılmasını ifade eder (burada mufâale babının müşareket anlamı taşımadığı hakkında bk. Muhammed b. Abdullah el-Harâşî, V, 171). Fıkıhta bey' akdi satım parasının (semen) belirlenmiş şekli açısından iki ana grupta incelenir. Semen,

satım konusu malın (mebî') satıcıya maliyetinden bağımsız olarak tarafların pazarlık etmesi yoluyla belirlenirse buna "bey'u'l-müsâveme" denir; satımın yaygın şekli budur. Semeninin satıcının maliyet konusundaki beyanına göre belirlenmesi durumunda ise güvene dayalı satım türlerinden (bü-yû'l-emâne) söz edilir; bunlar da fiyat satıcının aldığı bedelden düşüğe "vadîa", yükseğe "murâbaha", aldığı bedele eşitse "tevlîye" adını alır. Özellikle piyasayı bilmeyen müşteriye güvenilirliği yüksek bir alım yapma imkânı sağlayan murâbahanın çekişmeye ve haksız kazanca yol açmaması için şartları ve hükümleri fıkhıta ayrıntılı biçimde incelenmiştir. İki taraflı bir hukukî ilişki olan klasik anlamdaki murâbaha yanında bu kavram -bazı kayıtlar eklenerek- günümüz özel finans kurumlarının en önemli işlemlerinden biri olan ve üç tarafı ilgilendiren bir muameleyi ifade etmek için de kullanılır.

Ribh kelimesinin türevi olan fiil bir âyette (el-Bakara 2/16) ve değişik türevleri hadislerde (Wensinck, *el-Mu'cem*, "rbh" md.) geçmekle birlikte Kur'an'da ve hadislerde murâbaha kelimesine rastlanmamaktadır. Malın alış fiyatına veya maliyetine maktû bir kâr ilâvesiyle yapılan murâbaha, satım akdiyle ilgili genel hükmün (el-Bakara 2/275; en-Nisâ 4/29) kapsamında sayıldığından cevazı hususunda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Ancak Mâlikîler, doğru beyan edilmediğinde çıkabilecek sorunlar dolayısıyla böyle satışları tercihe şayan bulmaz. Alış fiyatı veya maliyete nisbî kâr eklenerek yapılan murâbahayı da çoğunluk tecviz etmekle birlikte bazı fakihler câiz görmez, bazıları mekruh sayar.

Murâbahanın sahih olması için satım akdinde arananlar yanında şu şartların gerçekleşmiş olması gerekir: **a)** Önceki satım sözleşmesi sahih olmalıdır. Çünkü murâbaha önceki semen esas alınarak yapılan bir akiddir. Halbuki fâsîd akidde Hanefîler'e göre mülkiyet sonucu doğsa da belirlenen fiyat (semen-i müsemmâ) değil mebînin kıymeti veya misli dikkate alınır; cumhura göre ise böyle bir akid zaten mülkiyet sonucu doğurmaz. Diğer taraftan Hanefî ve Şâfiîler'e göre murâbahaya konu olacak malın satıcıya mutlaka satım yoluyla geçmesi gerekmez; hibe ve vasiyet gibi bir yolla mülkiyeti kazanılan bir mal da kıymeti belirlenerek murâbahaya konu yapılabilir. **b)** Alış fiyatı taraflarca biliniyor olmalıdır. Alış fiyatına nelerin dahil sayılacağı ve bunu etkileyen değişiklikler murâbaha hükümleri arasında geniş bir yer tutar. Alış fiyatı akid meclisi dağılmadan

önce müşteriye bildirilmezse murâbaha geçersiz olur. **c)** Önceki sözleşmede semen aynı cinsten ribevî bir malla değişilmiş olmamalıdır. Ribevî malların kendi cinsleriyle eşit miktarda ve peşin mübâdelesini şart kıldığı için murâbahalı satılması halinde alınan fazlalık kâr değil faiz olur. **d)** Kâr taraflarca biliniyor olmalıdır. Zira kâr satış bedelinin bir kısmını teşkil etmektedir; satış bedelinin bilinmesi ise bey'in şartlarındandır. Kâr, mâlûm ve muayyen olmak kaydıyla gerek misliyyattan gerekse kıymiyattan, önceki semenle aynı veya farklı cinsten olabilir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler'in konuyla ilgili hükümlerinden, kâr hesaplamasında satıcının ilk satıcıya ödediği satım parası yanında maliyete dahil diğer unsurların da esas alınacağı anlaşılmaktadır (Atıyye Feyyâz, s. 53). Mâlikîler ise maliyete dahil edilip edilmeyecek unsurları ele alırken bunların kâra yansıtılıp yansıtılmayacağı hususunda bir ayırım yaparlar (aş. bk.). Yukarıda belirtildiği üzere, kârın alış fiyatına veya maliyete oranla belirlenmesini mekruh sayanlar hatta câiz görmeyenler vardır. **e)** Hanefîler'e göre önceki satım sözleşmesinde semen misliyyattan olmalıdır. Çünkü murâbaha önceki semenin üzerine kâr konarak yapılan bir satımdır. Önceki semen kıymetî mal ise bunun değeri bilinmediğinden murâbahanın semeni de belirsiz kalır. Ancak bu malı mülkiyetinde bulduran kimseyle oran belirleyerek değil maktû bir kâr ilâvesiyle murâbaha yapılabilir. Şâfiîler'e göre bir kimse kıymetî mal karşılığında satın aldığı bir malı, "Aldığım fiyata veya bana maliyetine satıyorum" diyerek satabilir; ancak kıymetî mal karşılığında aldığını ve değerini müşteriye bildirmesi gerekir. Bazı Şâfiî fakihlerine göre ise malın niteliğini belirtmesi gerekli olmayıp değerini söylemesi yeterlidir. Benzeri görüşler Hanbelîler'de de mevcuttur. Mâlikîler'de ilk akiddeki semenin misli olup olmamasına ve müşterinin elinde bulunup bulunmamasına göre farklı görüşler ve rivayetler vardır (*Mu.F*, XXXVI, 320-321).

Murâbahada satıcının alış fiyatı / malın kendisine maliyeti ve malın durumu hakkındaki beyanları bu akde bağlanacak hükümler açısından özel bir önem taşır. Eğer satıcı, fıkıh terminolojisinde "malı alırken borçlandığı şey" anlamında kullanılan (Kâsânî, V, 222) re'sû'l-mâle (sermaye) yani alış fiyatına (ilk semen) neleri dahil saydığını müşteriye açıklamışsa bunların tamamını sermayeye ekleyebilir. Buna karşılık, "Bana şu fiyatla mal oldu" şeklinde bir beyanda bulunmuşsa onun üzerine bir ilâve

yapması câiz olmaz. Bu iki noktada fakihler görüş birliği içindedir. Fakat taraflarca bu konuya yeterli açıklık getirilmeden akid yapılması, özellikle satıcının "bana mal olduğu fiyata" şeklinde genel bir ifade kullanması sık rastlanan bir durum olduğundan fıkıh doktrinleri nelerin fiyata veya maliyete dahil sayılacağı, nelerin sayılmayacağı hususunda ölçüler geliştirmişler ve çözümler üretmişlerdir. Maliyet esasına göre yapılan murâbahada Hanefîler'in benimsediği temel kural, ticarî örfe göre maliyete eklenebilen bütün harcamaların sermayeye ilâve edilebilmesidir. Buna göre nakliye, boyama, eğirme, tabaklama ve ağaçlandırma gibi malın ayırında veya kıymetinde artış sağlayan harcamalar sermayeye ilâve edilebilir; çoban, bekçi ücreti ve satıcının şahsî giderleri gibi mala katma değer sağlamayan harcamalarla satıcının kendi emeğine veya başkası tarafından karşılıksız yapılanlara mukabil bir ücret sermayeye ilâve edilemez. Mâlikîler bu konuda üç durumdan birbirinden ayır ederler. **a)** Malda gözle görüldür bir iyileşme (değer artışı) sağlayan boyama ve yıkama gibi masraflar sermayeye eklenir (maliyet hesabına dahil edilir) ve kâra yansıtılır. **b)** Satıcının bizzat yapmayacağı ve malın değerinde artış meydana getirmeyen uzun mesafeye nakil ve depolama gibi masraflar sermayeye eklenir ama kâra yansıtılmaz. **c)** Satıcının bizzat yapabileceği ve malın değerinde artış meydana getirmeyen simsarlık, dürme ve paketleme gibi masraflar sermayeye eklenmeyeceği gibi kâra da yansıtılmaz. Mâlikî fakihlerinin de bu ölçülerin uygulanmasında ticarî örfe sıkça atıfta buldukları görüldür. Şâfiî, Ca'ferî ve Zeydîler'e göre hama ve kilci ücreti gibi satış işleminin gereklerinden olan masraflar yanında hayvanı semirtme, tedavi ettirme gibi mala değer kazandırma amacı taşıyan harcamalar da sermayeye eklenir; sırf koruma amaçlı harcamalarla satıcının veya karşılıksız olarak başkasının emeğiyle oluşan katkılar eklenmez. Hanbelîler, "bana mal oluşuna göre" diye genel bir ifade kullanılmasını tasvip etmezler ve alıcıya ayrı ayrı açıklamak kaydıyla satıcının mala değer katan masrafları ve ister kendisinin ister ücretle çalıştırdığı kişinin bu nitelikteki emeğinin ücretini sermayeye ekleyebileceğini söylerler.

Malın alış fiyatıyla ilgili diğer meselelerin belli başlıları şunlardır: 1. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre murâbahada esas alınacak semen satıcının ilk satıcıya ödemeyi taahhüt ettiği bedeldir. Daha sonra fiilen

MURÂBAHA

farklı bir ödeme yapmışsa, meselâ akidde ödemenin dinar üzerinden yapılacağı kararlaştırıldığı halde tarafların anlaşmasıyla ödeme dirhemle yapılmışsa ilk kararlaştırılan dikkate alınır. Mâlikî mezhebinde ise satıcının gerek sözleşmeyle taahhüt ettiğini gerekse fiilen ödemediğini alıcıya açıklaması kaydıyla taraflar bunlardan birini esas alabilir. 2. Satıcının aldığı malın fiyatında akdin bağlayıcılık kazanmasından önce herhangi bir sebeple bir indirim veya ilâve gerçekleşirse bunun murâbahaya yansıtılacağı hususunda fakihler görüş birliği içindedir. İndirim veya ilâve akdin bağlayıcılık kazanmasından sonra olursa üç görüş vardır. a) Hanefîler'e ve Zeydîler'e göre bu, akdin aslına bağlı bir durum olup murâbahaya yansıtılır. b) Şâfiî ve Hanbelîler bunun önceki akdin tarafları arasında bir teberru ilişkisi gibi düşünülmesi gerektiği ve murâbahaya yansıtılmayacağı kanaatindedir. c) Mâlikîler'e göre ise alıcı muhayerdir. İsterse indirim veya ilâve yapılmaksızın kararlaştırdıkları semenle malı alır; isterse satıcıdan kendisine yapılan indirimin yansıtılmasını talep eder, kabul ederse malı tutar, etmezse geri verir. 3. Satıcı, malı -babası ve çocuğu gibi- piyasa şartlarından farklı fiyatta alması muhtemel kişilerden almışsa veya gabne uğramışsa bu durumu beyan etmesi gerekir. Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'ye göre ise yakınlarından yapılan alımı açıklamak gerekmez. 4. Satıcının malı vadeli almış olması murâbahada fiyatı etkilemez; ancak bu durumu beyan etmesi gerekir. 5. Fakihlerin çoğunluğu, taraflarca akid sırasında bilinmesi şartıyla malın üstünde yazılı olan semen (etiket fiyatı) üzerinden murâbaha yoluyla satılmasında sakınca görmez.

Alış fiyatıyla yakın ilişkisi dolayısıyla murâbahada akde konu olan malın durumu üzerinde de önemle durulmuştur. Bu konuyla ilgili meselelerin başlıcaları şunlardır: 1. Murâbaha yoluyla satılan malın değerinde satıcının bunu alış tarihinden sonra piyasanın etkisiyle meydana gelen değışikliğin dikkate alınmayacağı hususunda ittifak vardır (satış tarihindeki değer esas alınmasına imkân veren çağdaş formüller ve eleştirisi için bk. Atiyye Feyyâz, s. 43-44). Ancak değışikliğı biliyorsa satıcının bunu açıklaması gerekir. 2. Satıcının malı aldığı esnada mevcut (yavru, meyve, süt, yün gibi) semereleri alıcıya beyan etmesi gerekir; çünkü bunlar ayrı tutulacağı özel olarak belirtmemişse mebbin bir parçasını oluşturur; satıcı tüketmiş veya alıkoymuşsa bunların karşılığı

semenden tenzil eder. Satıcının malı aldıktan sonra kendi mülkiyetindeyken oluşan ve mala bitişik olmayan (munfasıl) artış ve semereleri fakihlerin çoğunluğuna göre yalnız kendisine aittir, malı bunlardan ayrı olarak aldığı bedel üzerinden satabilir, semenden tenzil etmesi gerekmez. Fakat bu gruptaki fakihlerden Mâlikîler'e göre malın alımı üzerinden uzun zaman geçtiğini alıcıya bildirmelidir. Hanefîler'e göre ise bunlar malın aslına tâbidir, alıcıya beyan edilmesi gerekir. 3. Satıcının elindeyken malda ister tabii âfet sebebiyle ister kendisinin yahut başkasının fiiliyle eksilme olmuş veya mal ayıplı hale gelmişse satıcının bunu beyan etmesi gerekir; ancak Ebû Hanîfe ve bir rivayete göre Muhammed b. Hasan tabii âfet durumunda beyana gerek olmadığı ve aldığı bedel üzerinden satabileceğı kanaatindedir. Beyandan maksat eksilme veya ayıbın kendi elinde meydana geldiğini açıklamasıdır, malda ayıp bulunduğu ise her hâlükârda açıklanmalıdır. 4. Murâbaha konusu maldan yararlanmak satıcının tabii hakkı olup bu kullanımı neticesinde kendisinin veya başkasının fiiliyle malda eksilme olmamış yahut mal ayıplı hale gelmemişse bunu beyan etmesi ve satım bedelinden bir indirim yapması gerekmez. Mâlikîler'e göre uzun süre kullanma durumunda bunun alıcıya bildirilmesi müstehaptır. 5. Toptan alınan malların bir kısmının murâbaha yoluyla satılmasında ilke malın niteliğine göre zarara yol açmadan teslim edilebilmesi ve semende belirsizliğin bulunmamasıdır. Buna göre misli nitelikteki malın bir miktarının birim fiyatı üzerinden murâbaha yoluyla satılması ittifakla câizdir. Şâfiî ve Hanbelîler'de hâkim kanaat, kıyemî malların da toplam fiyatın satılan kısma takdiri kıymeti üzerinden paylaşılması yoluyla murâbahaya konu edilebileceğı yönündedir. Hanefîler'e göre ise beyan edilmeden böyle bir satış câiz olmaz. Ortak mülkiyete konu bir malda paydaşların kendi hisselerini murâbaha yoluyla satması hususunda da aynı ilke vb. yaklaşımlar söz konusudur.

Murâbaha güvene dayalı bir akid olduğundan satıcı gerek fiyat / maliyet gerekse satım konusu malın durumu hakkında müşterinin alımı ilgili irade ve tercihini etkileyecek hususlarda yeterli açıklama yapmakla yükümlü olduğu gibi bu açıklamaların doğru olmaması akde bağlanacak hükümleri etkiler. Gerçek dışı beyanın güveni kötüye kullanmaktan veya hatadan kaynaklanması halleriyle bunun anlaşıldığı sırada satım konusu malın mevcut olup ol-

maması ihtimalleri birbirinden ayırt edilecek ele alındığında pek çok ayrıntı ve mezhep içi farklı görüş ortaya çıkmakla birlikte murâbaha açısından özel önemi olan hiyanetin ortaya çıkması durumudur. Mezheplerin bu konuyla ilgili temel yaklaşımları şöylece özetlenebilir: a) Hiyanet semenin miktarındaysa Ebû Hanîfe ve Muhammed ile Şâfiîler'deki bir görüşe ve Zeydîler'e göre alıcı semenin tamamı karşılığında malı alıp almamakta serbesttir, fakat gerçek miktara göre semenden indirim yapılmasını talep edemez; Ebû Yûsuf'a göre ise semenden indirim yapılır, ama müşterinin muhayerlik hakkı yoktur. Mâlikîler'e göre satıcı indirim yaparsa müşteri almak zorundadır, yapmazsa alıp almamakta serbesttir. Şâfiîler'de daha üstün kabul edilen görüşe ve Hanbelîler'e göre bu durum akdin sıhhatini etkilemez, satıcının gerçek miktara göre semenden ve kârdan indirim yapması gerekir, alıcıya muhayerlik hakkı tanınmaz. Zâhirîler'e göre bu durumun akde tesiri yoktur. b) Hiyanet semenin niteliğindeyse, meselâ vadeli aldığı halde bunu alıcıya bildirmemişse Ebû Hanîfe ve Muhammed ile Şâfiî, Hanbelî ve Zeydîler'e göre alıcı malı satıcının belirttiğı fiyata alıp almamakta muhayerdir; Ebû Yûsuf müşteriye muhayerlik tanınmayacağı, fakat ticarî teammüllere göre vadeye tekabül eden miktarın semenden düşülmesi, ödenmiş alıcıya iade edilmesi gerektiğı kanaatindedir. c) Tabii âfet sebebiyle malın ayıplı hale geldiğı gizlenmişse Ebû Hanîfe ve Muhammed ile Mâlikî, Şâfiî ve Zeydîler'e göre müşteri satıcının belirttiğı fiyattan malı alıp almamakta muhayerdir. Ebû Yûsuf ile Hanbelîler'e ve Zâhirîler'e göre ayıba tekabül eden miktar semenden düşülür, ancak müşterinin muhayerlik hakkı yoktur (Ahmed Sâlim Abdullah Mülhim, s. 69-71; ayrıca bk. GALAT; HATA; HİLE; MUHAYYERLİK; TAĞİRİR). Satıcının hiyaneti müşterinin ölümünden veya malın onun tarafından kısmen ya da tamamen tüketilmesinden yahut iadeyi engelleyecek kadar ayıplı hale gelmesinden sonra ortaya çıkarsa Hanefîler'e göre alıcının muhayerliği düşer; Ebû Hanîfe'ye ve Muhammed'in meşhur kavline göre bu durumda fiyatın tamamı bağlayıcılığını korurken Ebû Yûsuf'a göre aldatılan miktar ve bunun kâra yansıyan yüzdesi tutarınca indirim yapılır. İmam Mâlik'e göre satıcı malın gerçek alış fiyatıyla kârın toplamı olan meblağı veya -yanlız beyana göre kârlı fiyatı aşmamak üzere- müşterinin onu kabzettığı günkü kymetini tutup aradaki farkı iade etmelidir.

Günümüzde değişik ülkelerde faizsiz bankacılık tezine dayalı olarak faaliyet gösteren finans kurumlarının işlem hacmi içinde en büyük paya sahip olan ve alım satımı câiz her türlü mal ihtiyacının finansmanında kullanılan satın alma tâlimatı üzerine murâbaha işleminin (Arapça'da "el-murâbaha li'l-âmir bi's-şirâ", Türkiye'deki uygulamada "üretim desteği" ve "bireysel finansman desteği") gerçekleşme biçimi ana hatlarıyla şöyledir: Fon kullanmak isteyen müşteri mali bulur, satıcı ile görüşür, akdi kesinleştirmemek şartıyla pazarlık da yapabilir, malın niteliklerini ve bedelini belirten bir proforma fatura ile finans kurumuna talebini bildirir. Kurum tarafından gerekli incelemeler yapıldıktan sonra müşterinin talebi olumlu karşılarsa istediği mal satıcıdan peşin bedelle sözlü veya yazılı olarak satın alınır ve bedeli doğrudan satıcıya ödenerek kendisinden malın müşterinin belirttiği adrese teslim edilmesi istenir. Satın alma işlemi gerçekleştiikten sonra mal müşteriye belirlenen bedel (fatura tutarı + kâr) üzerinden taksitde bağlanarak satılır. Alıcı ödemeleri anlaşmaya varılan ödeme planı uyarınca finans kurumuna yapar. Birçok bakımdan klasik anlamdaki murâbahadan farklılıklar taşıyan bu işlemin (Refik Yûnus el-Mısrî, *Mecelletü Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî*, V/2 [1988], s. 1138-1140) meşruiyet temelleri izah edilirken genellikle -alıcının tâlimatı bağlayıcı sayılmasa da- sahâbe döneminden beri, piyasayı iyi bilen kimselelerin tecrübesinden yararlanma ve / veya finansman sağlama amacıyla buna benzer yöntemlerin uygulanageldiği ve klasik literatürde ele alındığı belirtilir (örnekler ve bu tür muamelelerin gelişim seyri hakkında bk. Süüd Muhammed er-Rubey'a, s. 17-24). Bu tür murâbahanın yararları, sakıncaları ve problemleri 1970'lerden beri birçok ilmi toplantıda ele alınmış, konuyu fıkıh, iktisat, pozitif hukuk ve muhasebe teknikleri açısından inceleyen zengin bir literatür oluşmuştur. Zaruret ve maslahat ilkelerinin işletilmesi ve mezheplerin görüşlerinin karma biçimde uygulanması (teffik) gibi fıkıh usulüyle ve bu muameleye ağırlık verilmesinin söz konusu kurumların mahiyetine etkisi ve ekonomik sonuçları gibi iktisatla ilgili olanlar yanında doğrudan murâbaha işlemi hakkındaki tartışmaların daha çok şu noktalarda yoğunlaştığı görülmektedir: Müşterinin finans kurumunun mülkiyetinde olmayan bir malı satın alma, kurumdun da bunu satma vaadini veya bunlardan birini bağlayıcı saymanın fıkıh kurallarına uygun olup

olmadığı, bu işlemin faiz almaya yönelik hile niteliği taşıyıp taşımadığı, bir satışta iki satış ve kişinin sahibi olmadığı malı satması gibi şer'an yasaklanmış muameleler kapsamına girip girmediği, malın kurum tarafından kabzi ve hasar sorumluluğu problemi, özellikle finans kurumunun malla hiçbir ilişkisinin kalmaması sonucunu doğuran faturanın doğrudan müşteriye kesilmesi uygulaması, finans kurumunun maliyet fiyatına hangi masrafları yükleyebileceği, bazı durumlarda müşteriyle kurum arasında vekâlet ilişkisi kurulması, müşterinin satıcıya ön ödeme yapması, finans kurumuna yapılacak erken ödeme için indirim ve geç ödeme için mahrum kalınan kâr adıyla ceza hükmünün konması, bazı finans kurumlarının şer'î kurallara uymada hassasiyet göstermesi sebebiyle teoride kabul edilen esasların uygulamaya doğru yansıtılmaması. Bu arada bazı yazarlar, bir kısım sorunların yasal düzenlemelerden ve teknik zorunluluklardan kaynaklandığını ve murâbaha uygulamalarının kurumdun kuruma farklılıklar taşıdığını belirtirler. 1970'lerden bu yana bazı değişiklikler geçiren murâbaha günümüzde Batı'daki bankalarda da kullanım alanı bulan bir finansman yöntemidir (ayrıca bk. FAİZ; HİLE; İNE; KAPARO).

Öte yandan Osmanlılar'da faizle para vermeye, özellikle kanunî sınırın üstünde faiz şartı içeren borç mukavelesine ve aşırı kârla satış yapmaya murâbaha, faizle para verenlere murâbahacı deniyordu. İzin-siz olarak faizle ödünç vermeyi âdet edinmiş kimseler için tefeci tabiri kullanılırdı. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu'ya yayılan kapıkulları ile diğer askerlerin ve emeklilerinin murâbaha ve iltizam yoluyla ekonomik yönden güçlenip âyanlara katılmasının Osmanlı'nın siyasî, iktisadî ve içtimai dengelerinin bozulmasında etkili olduğu, âyanın bir yandan iltizama katılmak ve çiftçiye borç vermek suretiyle servetini arttırırken diğer yandan da işlerini düzeltme veya vergisini ödeyebilmek için borç alan halkı kendisine daha bağımlı hale getirdiği görülmektedir. Özellikle 1596'dan sonra bir kısmı murâbahacılık kurbanı olan binlerce insan Celâfî saldırılarından kurtulabilmek için civardaki emniyetli şehir ve kasabalara, İstanbul'a, hatta Rumeli'ye kaçmıştır. 1609'da I. Ahmed, reâyâyı tefecilerden ve ehl-i örfün baskı ve haksız salgınlarından korumayı amaçlayan bir adâletnâme çıkarmıştır. Osmanlı idaresince 22 Mart 1303 (3 Nisan 1887) tarihinde çıkarılan ve faiz had-

lerini % 9 ile sınırlandıran tüzük de Murâbaha Nizamnamesi adını taşıyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "rbh" md.; Şâfiî, *el-Üm*, III, 33; Sahnûn, *el-Müdevenne*, IV, 226-242; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, IX, 14-15; Serahsî, *el-Mebsût*, XIII, 78-91; XXX, 237-241; İbn Rüşd (el-Ced), *el-Muḥaddimâtü'l-mümeḥhidât* (nşr. Saîd Ahmed Arâb), Beyrut 1408/1988, II, 55-59, 125-137; Kâsânî, *Bedâ'î*, V, 220-226; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 187-189; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muḡnî* (nşr. M. Sâlim Muhaysin - Şa'bân M. İsmâil), Riyad, ts. (Mektebetü'r-Riyâdî'l-hadîse), IV, 198-209; Nevevî, *el-Mecmû'*, XIII, 3-14; a.mlf., *Rauzatü't-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali M. Muavviz), Beyrut 1412/1992, III, 185-194; İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-fıkhiyye*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kalem), s. 174-175; İbnü'l-Murtazâ, *el-Bahrü'z-zehḥâr*, San'a 1409/1988, III, 377-379; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-kadir*, VI, 494-510; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, Beyrut 1404/1984, IV, 106, 111-118; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, III, 229-235; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muḥtaşarı Ḥalil*, Bulak 1318, V, 171-180; Hür el-Âmilî, *Vesâ'ilü's-Şif'a* (nşr. Muhammed er-Râzî), Beyrut, ts. (Dârü'l-hayâ'it-türâsî'l-Arabî), XII, 383-387; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerḥi'l-kebir*, Kahire 1328 → [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikr), III, 159-170; İbn Âbidîn, *Reddül-muḥtâr* (Kahire), V, 132-142; Ali Haydar, *Dürrerü'l-hükâm*, İstanbul 1330, I, 593-600; Sâmî Hasan Hammûd, *Taṭbîrül'a'mâli'l-maşrifîyye bimâ yettefiku ve's-şer'atü'l-İslâmiyye*, Kahire 1976, s. 476-483; M. Cevâd Maḡniyye, *Fıkḥü'l-İmâm Ca'fer eş-Şâdik*, Beyrut 1404/1984, III, 256-259; Abdülhamîd Mahmûd el-Ba'î, *Fıkḥü'l-murâbaha fi'l-taṭbîki'l-iktisâdiyyi'l-mu'aşır*, Kahire 1985; M. Şehhât el-Cündî, *'Akdül-murâbaha beyne'l-fıkhi'l-İslâmî ve't-te'âmüli'l-maşrifî*, Kahire 1406/1986; Syed Hamed Abdul Rehman Alkaff, *al-Murabaha in Theory and Practice*, Karachi 1986; Yûsuf el-Kardâvî, *Be'y'u'l-murâbaha li'l-âmir bi's-şirâ' kemâ tücrîhi'l-meşârifî'l-İslâmiyye*, Kahire 1987; Ahmed Ali Abdullah, *el-Murâbaha, uşlûhâ ve aḥkâmühâ ve taṭbîkâtühâ fi'l-meşârifî'l-İslâmiyye*, Hartum 1987; Ahmed Sâlim Abdullah Mülhim, *Be'y'u'l-murâbaha ve taṭbîkâtühâ fi'l-meşârifî'l-İslâmiyye*, Amman 1410/1989; M. Salâh M. es-Sâvî, *Müşkiletü'l-istişâr fi'l-bünûki'l-İslâmiyye ve keyfe 'aleche'l-İslâm*, Mansûre 1410/1990, s. 195-240, 628-654, 660-661; Refik Yûnus el-Mısrî, *Be'y'u'l-murâbaha li'l-âmir bi's-şirâ' fi'l-meşârifî'l-İslâmiyye*, Beyrut 1996; a.mlf., "Be'y'u'l-murâbaha li'l-âmir bi's-şirâ'", *Mecelletü Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî*, V/2, Cidde 1409/1988, s. 1127-1179; Feyyâz Abdülmün'im Haseneyn, *Be'y'u'l-murâbaha fi'l-meşârifî'l-İslâmiyye*, Kahire 1996; Ebû Hâzım Yahyâ İsmâil İd, *Be'y'u'l-murâbaha fi'l-bünûki'l-İslâmiyye beyne'l-hillî ve'l-ḥurme*, Amman 1996; Atıyye Feyyâz, *et-Taṭbîkâtü'l-maşrifîyye li-be'y'i'l-murâbaha fi dav'i'l-fıkhi'l-İslâmî*, Kahire 1419/1999; Süüd Muhammed er-Rubey'a, *Şiyagü't-temvil bi'l-murâbaha*, Küveyt 1421/2000; Bekir Reyhân, *et-Temvil bi'l-murâbaha fi'l-meşârifî'l-İslâmî*, Ürdün 2004; Servet Bayındır, *Faizsiz Bankacılık İşlemlerinin İslâm Fıkhi'ndeki Yeri* (doktora tezi, 2004), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 48-65; Hasan Abdullah el-Ermin, "el-İstişârü'l-lâribevî fi niṭâki 'akdi'l-murâbaha", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XX/4, İslâmâbâd 1985,

MURÂBAHA

s. 5-40; *Mecelletü Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî*, V/2, Cidde 1409/1988, s. 965-1600; Kemâl Tevfik M. el-Hattâb, "el-Ķabz ve'l-ilzâm bi'l-va'd fi 'aĳdi'l-murâbaha li'l-âmir bi's-şirâ' fi'l-fıkhi'l-İslâmî", *Mü'te li'l-buĳûş ve'd-dirâsât*, XV/1, Müte 2000, s. 233-259; "Murâbaha", *Mv.F*, XXXVI, 318-328.

İBRAHİM KÂFİ DÖNMEZ

MURABBA

(م ر ب ع)

Divan şiirinde,
dörder mısralık bendlerden oluşan
musammat nazım şeklindeki manzume
(bk. MUSAMMAT).

MURABBA BESTE

(bk. BESTE).

MURÂBIT

(bk. RİBÂT).

MURÂBITLAR

(المرابطون)

Kuzey Afrika, Endülüs
ve Balear adalarında hüküm süren
Berberi hânedanı ve devleti
(1056-1147).

Hânedan adını, din âlimi Abdullah b. Yâsîn'in Senegal nehri üzerindeki bir adada inşa ettirdiği "ribât"tan almıştır. Devleti kuran kabilelerden Lemtûne'ye nisbetle ed-Devletü'l-Lemtûniyye, mensupları yüzlerini bir peçeyle örttükleri için el-Mütelessimûn, el-Mülessimûn diye de isimlendirilir. Kuzey Afrika, V. (XI.) yüzyılın ilk yarısında Zenâte kabilesinden müstakil emirlikler tarafından yönetiliyordu. Sanhâce'den Cüdâle'nin reisi Yahyâ b. İbrâhim 427'de (1036) hac dönüşü Kayrevan'da Mâlikî fakihî Ebû İmrân el-Fâsî ile görüşürken, III. (IX.) yüzyılda İslâm'a girmekle birlikte dinî kültür bakımından zayıf kalan bu kabileler arasında tebliğ faaliyeti başlatmayı düşündüğünü söyleyince Ebû İmrân talebesi Veccâc b. Zellû'nun bu konuda kendisine yardımcı olacağını bildirdi. Veccâc da bu iş için talebelerinden Abdullah b. Yâsîn el-Cezûlî'yi görevlendirdi. Önce Cüdâle, ardından Lemtûne kabilesinin yurduna giden Abdullah b. Yâsîn, olumlu bir sonuç alamayınca Lemtûne kabilesi liderlerinden Yahyâ b. Ömer'le ve diğer bazı talebeleriyle birlikte Senegal nehri üzerindeki bir adaya yerleşip burada bir ribât yaptırdı. Talebeleriyle beraber tebliğ ve cihad

hareketi başlatarak Cüdâle ve Lemtûne başta olmak üzere Sanhâce'ye mensup kabileleri itaat altına aldı (434/1042-43). Dinî otoriteyi elinde tutan Abdullah ordunun kumandanlığına Cüdâle'nin reisi Yahyâ b. İbrâhim'i, o ölünce de Yahyâ b. Ömer'i getirdi. 445 (1053) yılında Batı Sudan-Kuzey Afrika kervan yolunun önemli ticaret merkezi Sicilmâse zaptedildi. Abdullah b. Yâsîn, Yahyâ b. Ömer'in ölümü üzerine yerine kardeşi Ebû Bekir'i tayin etti (447/1055). Ebû Bekir kuzeye yönelerek Fâtîmîler'in elindeki Sûs bölgesinin merkezi Târûdânt'a hâkim oldu. Ardından Mağrib-i Aksâ'ya giren Abdullah b. Yâsîn'e bağlı kuvvetler Ağmât'ı Zenâte'nin elinden aldılar ve burayı geçici başşehir edinerek Murâbitlar Devleti'ni kurdular (448/1056). Batı Sudan'daki Gâne Krallığı topraklarına girip Evdeguşt şehrini işgal ettiler. Daha sonra iki kol halinde kuzeydeki Gumâre ve putperest Bergavâta kabilelerinin üzerine yürüdüler.

Abdullah b. Yâsîn'in ölümünün (451/1059) ardından Ebû Bekir b. Ömer önce Bergavâta'ya itaat altına aldı, Lemtûne ile Cüdâle arasında önemli bir ihtilâf çıktığı duyulunca Fas bölgesinin yönetimini amcazâdesi Yûsuf b. Tâşfîn'e bırakıp bu ihtilâfı çözmek için Sahrâ'ya gitti (453/1061). Ertesi yıl Merakeş şehrinin inşaatını başlatan Ebû Bekir, 460 (1068) yılına kadar Rif'ten Tanca'ya uzanan bölgeyi kontrol altına almayı başardı. Daha sonra Sudan'a yönelip Gâne Devleti'ne bağlı birçok merkezi ele geçirdi. Dönüşte Merakeş yakınlarında Yûsuf b. Tâşfîn ve kalabalık ordusu tarafından karşılandı (465/1073). Yûsuf'un ordusunun ihtişamını görünce endişeye kapılan Ebû Bekir devlet ricâlinin önünde tahtını Yûsuf'a devrettiğini açıkladı ve ordusunun başında tekrar Sahrâ'ya döndü. 469 (1076-77) yılında Gâne Devleti'nin başşehirini hâkimiyeti altına aldı, İslâmîyet'i kabul eden kralını makamında bıraktı. Emrindeki birlikler kısa sürede Batı Sudan'ı ve bölgedeki altın madenlerini ele geçirdi. Bölge halkının büyük bir kısmı İslâmîyet'i bu dönemde kabul etti. Ebû Bekir 480'de (1087) öldü.

Öte yandan Yûsuf b. Tâşfîn, Mağrib-i Aksâ'nın önemli sahil şehri Tanca'ya ele geçirdi (470/1077-78) ve Mağrib-i Evsat'a yönelerek Vecde (Vücede), Tilimsân ve Vehrân'ı alıp Cezayir şehrine kadar ulaştı (1080). Cezayir'de günümüze ulaşan bir cami (el-Câmiu'l-kebîr) inşa ettirdi. Daha sonra Sebte'ye (Ceuta) hâkim oldu (477/1084). Tuleytula'nın (Toledo) işgalinden sonra Kastilya (Castilla) ve Aragon krallıkları karşısın-

da zor duruma düşen Endülüs'teki müslüman emirlikler Yûsuf b. Tâşfîn'den yardım istediler. On üç Endülüs emirinin imzaladığı davet mektubunu alan Yûsuf, Cezîretülhadrâ'nın (Algeciras) kendisine verilmesi şartıyla Endülüs'e geçti (479/1086). İşbiliye (Sevilla), Gırnata, Mâleka (Malaga) ve Batalyevs'ten (Badajoz) gelen Endülüs kuvvetlerinin katıldığı ordusuyla Zellâka'da (Sacralias) Kastilya kralına karşı kesin bir zafer kazandı (12 Receb 479 / 23 Ekim 1086). Yaklaşık bir asırdır zaferi unutan Endülüs müslümanlarını yok olmaktan kurtaran Yûsuf, hıristiyan yayılmasını durduran bu zaferin ardından Abbâsi Halifesi Muktedî-Biemrillâh'tan "emîrül-müslimîn" ve "nâsirüddin" unvanlarını aldı. Mağrib'de nâib olarak bıraktığı oğlu Ebû Bekir'in öldüğünü duyunca hemen Merakeş'e döndü. Bağdat Abbâsi Halifesi Müstazhir-Billâh'a elçi gönderip saltanatının meşruiyeti için ondan menşur istedi. Ardından halife ve kendisi adına para bastırıldı, hutbelerde onun adını da okuttu. Yûsuf, müslüman emirlerin yeniden birbirleriyle mücadeleye girmesi ve Kastilya kralının tekrar saldırılara başlaması üzerine 481 (1088) yılında ikinci defa Endülüs'e geçti. Gazzâlî ve İbn Ebû Rendeka et-Turtûşî gibi fakihlerin, anlaşmazlığa düşen ve birbirlerine karşı hıristiyan krallıklardan yardım isteyen Endülüs emirleriyle savaşmanın câiz olduğuna dair fetva vermeleri üzerine 483'te (1090) üçüncü defa Endülüs'e geçen Yûsuf b. Tâşfîn, Gırnata ve Mâleka'yı zaptettikten sonra Kuzey Afrika'ya döndü. Endülüs'te bıraktığı kuvvetler, Kastilya kralıyla anlaşan Abbâdî Emîri İbn Abbâd el-Mu'temid-Alellah'ın elinden Kurtuba ve İşbiliye'yi, Zünnûniler'den başşehir Belensiy'e'yi ve Eftasiler'den Batalyevs'i aldı. Bu sırada Balear adaları da ele geçirildi. Böylece anlaşma yapılan Sarakusta Hüdîleri hariç Endülüs'teki müslüman emirliklerin toprakları Murâbit ülkesine katılmış oldu. Yûsuf, 496 (1103) yılında iki oğlu Ebû Tâhir Temîm ve Ali ile birlikte tekrar Endülüs'e geçti. Kurtuba'da kumandan, vali ve kabile reislerini toplayarak onlara oğlu Ali'yi veliaht tayin ettiğini açıkladı ve ona biat etmelerini istedi. 17.000 kişilik bir orduyu önemli merkezlere dağıtıp Mağrib'e döndü. Kısa bir süre sonra Merakeş'te öldü (3 Muharrem 500 / 4 Eylül 1106).

Yûsuf b. Tâşfîn dönemin en büyük İslâm devletlerinden birini kurmuş ve birbirleriyle mücadele eden küçük emirliklere bölünmüş Mağrib'de siyasi birliği tesis ederek ülkesinin sınırlarını Tunus'tan At-